

Оксана ШУПТА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У контексті процесу всесвітньої глобалізації формування та розвиток полікультурної компетентності фахівця є однією з важливих умов продуктивної професійної діяльності та здатності будувати гармонійні стосунки у полікультурному суспільстві. На даний час немає єдиного підходу щодо природи та змісту поняття «полікультурна компетентність», а також загально визнаної структури полікультурної компетентності перекладача. Формування такої компетентності впливає як на особистісний розвиток майбутніх перекладачів, так і на ефективність навчального процесу в цілому.

Ключові слова: *полікультурна компетентність, перекладацька діяльність, зміст та компонентний склад полікультурної компетентності перекладачів, шляхи формування полікультурної компетентності перекладачів.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність даної статі полягає у тому, що процеси глобалізації та інформатизації сучасного суспільства, міграційні процеси, а також легальний обмін трудовими, науковими та освітніми кадрами є незупинними. У сучасному глобалізованому світі процес постійної взаємодії носіїв різних культур прискорюється та стає звичайним явищем. Різні культури проникають одна в одну, відбувається взаємне збагачення національних культур.

Професійна діяльність перекладачів пов'язана із постійним спілкуванням з носіями різної культури. Майстерність перекладача проявляється в умінні засобами цільової мови усно та/або письмово передати від носія однієї культури носієві іншої культури інформацію таким чином, щоб донести зміст у зрозумілому та прийнятному значенні та формі. Іноді звичайна фраза, сталий вираз в одній культурі можуть бути незрозумілими або навіть образливими для носія іншої культури. Особливою та актуальною ця проблема постає перед

перекладачем при взаємодії з прихильниками різних віросповідань. Процес перекладу – це не лише передача інформації з однієї мови на іншу, це адаптація перекладеної інформації з однієї культури (середовища) в іншу, коли не повинні бути ображені віра, спосіб життя, система цінностей, що притаманні окремій особистості з іншомовного середовища. Перекладач повинен у достатній мірі володіти глибокими та змістовними знаннями щодо особливостей різних культур, тобто мати достатній рівень полікультурної компетентності. А тому формування та розвиток полікультурної компетентності є актуальним у процесі підготовки перекладачів.

Аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників свідчить, що питанням полікультурної освіти приділяють особливу увагу С. Гончаренко, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, О. Сухомлинська; формуванню полікультурної компетентності особистості у процесі європейської інтеграції – І. Васютенкова, Л. Гончаренко, Л. Данилова, В. Кузьменко, О. Щеглова. Але досі немає єдиної позиції щодо визначення поняття «полікультурна компетентність перекладача», не з'ясованими залишаються питання її компонентного складу та шляхи формування.

Метою статті є аналіз змісту та компонентного складу полікультурної компетентності перекладачів, шляхи її формування у майбутніх перекладачів.

Виклад основного результату дослідження. Сфера міжкультурної взаємодії вимагає від її учасників, окрім інших якостей, необхідність володіння міжкультурною компетентністю. Серед галузей, що потребують додаткових знань, умінь та навичок від суб'єктів міжкультурної комунікації сучасні дослідники проблем міжкультурних комунікацій окремо виділяють наступні сфери:

бізнес, пов'язаний із взаємодією з іноземними партнерами, підготовкою до професійної діяльності в умовах іншої культури та супровід інтернаціональних команд;

освіта (сфера навчання іноземних мов, супровід іноземних студентів та їх педагогів);

соціальні проекти міжкультурного діалогу [1].

У зазначених сферах діяльності активно задіяні професійні перекладачі.

Розробник сучасного напрямку в філософії та культурології, автор учіння про діалог культур В. Біблер зазначає, що «сучасна система освіти повинна орієнтуватися на підготовку людини культури, здатної працювати зі знаннями, різними типами мислення, і яка визнає ідеали різних культур» [2, с. 32].

Термін «полікультурна компетентність» є похідним від двох слів «культура» та «компетентність», які ми розглянемо як педагогічні поняття.

З метою введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти в Україні, з урахуванням вимог ринку праці до фахівців, у країні запроваджена Національна рамка кваліфікацій – системний і структурований опис кваліфікаційних рівнів, згідно з якою «компетентність – здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості» [3].

Але більш змістовно з педагогічної точки зору, на нашу думку, це поняття розкриває О. Пошетун. Автор зазначає, що «компетентність людини – спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації), проблеми, характерні для певної сфери діяльності [4, с. 8].

Поняття «культура» є ще змістовнішим та філософським, що має різні визначення в залежності від галузі знань, де розглядається це поняття.

Закон України «Про культуру» дає таке визначення: «культура – сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти» [5].

З точки зору педагогіки, за визначенням С. Гончаренка, «культура – сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які

відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності» [6].

З наведених визначень робимо висновок, що в педагогіці як компетентність, так і культуру особистості нерозривно пов'язують із сукупністю умінь та навичок, здобутих у процесі навчання, які активно використовуються у професійній діяльності.

Загальне поняття та визначення полікультурної компетентності подані в різних роботах та наукових дослідженнях. Відповідно, у різних науковців є окремі погляди на визначення полікультурної компетентності для окремих професій. Але думки дослідників збігаються у тому, що це перш за все «здатність особистості жити й діяти в багатокультурному суспільстві» [7, с. 91] та «здатність людини інтегруватися в іншу культуру при збереженні взаємозв'язку з рідною мовою, культурою, яка ґрунтується на поєднанні особистісних якостей, синтезованих знаннях, уміннях і навичках позитивної міжетнічної й міжкультурної взаємодії, що в результаті сприяє безконфліктній ідентифікації особистості в багатокультурному суспільстві та її інтеграції в полікультурний світовий простір» [8, с. 106].

О. Щеглова стверджує, що полікультурна компетентність «формується в процесі професійної підготовки на основі толерантності, що характеризується свідомістю власної багатокультурної ідентичності, яка проявляється у здатності розв'язувати професійні завдання конструктивної взаємодії із представниками інших культурних груп» [9, с. 94].

Таким чином, полікультурна компетентність набувається та формується під час навчання та професійної підготовки особистості.

Аналізуючи зміст професійної діяльності перекладача, етапи навчання та особливості підготовки майбутніх перекладачів, а також враховуючи різні визначення полікультурної компетентності, що можуть бути застосовані до професійної діяльності перекладача, сформулюємо власне визначення.

Полікультурна компетентність перекладача – це синтез умінь і навичок міжкультурної взаємодії та особистісних якостей перекладача, що дозволяють йому якісно вирішувати професійні завдання в умовах полікультурного суспільства.

Зауважимо, що у визначенні змісту структурних компонентів полікультурної компетентності ще немає чітких наукових підходів.

Так, досліджуючи компонентний склад полікультурної компетентності особистості, можна виділити наступні найбільш повторювальні складові: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльний та емоційний компоненти (Л. Данилова); професійний, культурологічний та особистісний компоненти (І. Васютенкова); когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-поведінковий компоненти (О. Щеглова).

Безперечно для кожної професії складові полікультурної компетентності можуть відрізнятися, бути більше або менше значущими. Беручи до уваги особливості професійної діяльності перекладачів, розглянемо зміст та компонентний склад полікультурної компетентності перекладача.

Для набуття полікультурної компетентності перекладач має оволодіти не лише вузькими спеціальними професійними знаннями (володіння іноземними мовами з особливостями лінгвістичних конструкцій, застосування теорії перекладу на практиці тощо), а також набути знання щодо сукупності матеріальних і духовних надбань окремих націй та народностей, з носіями яких він буде взаємодіяти під час своєї діяльності.

На нашу думку, не можливо досягнути якісного володіння професією та здійснювати переклад на мову окремої спільноти людства (нації, народності, етносу) без глибокого знання культурної спадщини такої спільноти. Перекладачеві потрібно опанувати достатньо великий обсяг знань, який накопичувався та передавався від покоління до покоління та включає усі види мистецтва, духовні цінності, науку, релігію, освіту, звичаї тощо.

Аналізуючи складові полікультурної компетентності різних видів професійної діяльності, та враховуючи особливості перекладацької діяльності

доцільно, на нашу думку, виділити такі важливі компоненти в формуванні полікультурної компетентності перекладача:

1. Мотиваційно-ціннісний, що складається з позитивної мотивації учіння, поєднаною із налаштованістю на майбутню перекладацьку діяльність (сформованість мотивів успіху, пізнавальної мотивації, мотиву професійного становлення; інтерес до професії; усвідомлене ставлення до вивчення крім перекладацьких дисциплін ще й основ світової культури та культури окремих мовних груп як важливих навчальних предметів).

2. Когнітивний (знання про культури інших народів (націй, етносів), що набуваються у процесі навчання).

Для успішного виконання професійних функцій перекладач повинен володіти теоретичними знаннями, практичними вміннями і навичками, які забезпечують найвищу продуктивність професійної діяльності, а також високим рівнем загальної культури. Когнітивний компонент характеризується усвідомленістю знань майбутніх перекладачів про значущість додаткового вивчення і опанування культурної спадщини окремих мовних груп населення світу.

3. Рефлексивний (постійна самооцінка та самоконтроль за своєю професійною підготовкою та відповідності її оптимальним професійним зразкам в частині вивчення культурної спадщини різних народів).

Рефлексивна підготовка забезпечує формування у майбутніх перекладачів цілісного уявлення про вагомість знань культур різних народів у перекладацькій діяльності; осмислення відповідності своїх професійних знань про культуру інших етносів вимогам професії перекладача; постійне професійне самовдосконалення; систематичний самоконтроль і самооцінка результатів власної професійної діяльності.

Формування у сукупності мотиваційно-ціннісного, когнітивного та рефлексивного компонентів під час навчання складають сутність процесу формування полікультурної компетентності перекладача, який має відбуватися комплексно.

Одним із ефективних методів формування та розвитку полікультурної компетентності перекладача вважаємо використання методу проектів як засобу розширення іншомовної компетенції майбутніх перекладачів, що сприятиме поглибленню полікультурної спрямованості їх мовної підготовки, а саме: розвитку гнучкості та критичності мислення; формуванню умінь та навичок професійно будувати діалог у полікультурному світі; подоланню крос-культурних та соціокультурних конфліктів; виробленню різних стратегій поведінки під час міжкультурного спілкування; порівнянню різних мовних та культурних систем; самостійній організації траєкторії навчання, спрямованої на створення власного мовного продукту (тексту перекладу).

Тому результатом професійної підготовки майбутнього перекладача має бути опанування ним соціокультурних цінностей (особистісні цінності, цінності перекладацької діяльності, цінності міжкультурного спілкування), що більшою мірою впливає на формування мотиваційно-ціннісного компонента. Рівень культурологічних знань (когнітивний компонент), на нашу думку, значно підвищиться, якщо процес формування полікультурної мовної особистості відбуватиметься он-лайн засобами, оскільки велика кількість лінгвістичного та культурознавчого матеріалу дає можливість відібрати і систематизувати необхідні тексти різних жанрів і стилів, розширивши зміст дисципліни «Країнознавство» розділами про культуру окремих країн, а також створивши факультатив «Культура націй, етносів та народностей за напрямками мовної підготовки». Ми також пропонуємо введення до курсу теорії та практики перекладу окремих тем з деталізацією особливостей процесу перекладу для соціальних та професійних спільнот, мова яких вивчається.

Висновки. У процесі дослідження ми дійшли висновку, що володіння полікультурною компетентністю стає невід'ємною складовою професійної перекладацької діяльності. Полікультурна компетентність перекладача – це комплексне утворення, яке складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного та рефлексивного компонентів, формування яких у навчальному процесі допомагають перекладачеві розв'язувати професійні

завдання конструктивної взаємодії із представниками інших країн та культур. Подальшого дослідження потребують методичні засади компетентнісного підходу до підготовки перекладачів в умовах полікультурного світу, корегування навчальних програм, підбір фактичного матеріалу та шляхів його подання, спрямованих на системне формування у майбутніх перекладачів полікультурної компетентності у навчальному процесі.

Список використаної літератури

1. Хухлаев, О. Е. Теоретические и практические вопросы межкультурной коммуникации: современные тенденции [Электронный ресурс] / О. Е. Хухлаев, М. Ю. Чибисова // Психологическая наука и образование. – 2010. – № 5. – С. 172. – Режим доступа: psyedu.ru/journal/2010/5/Huhlaev_Chibisova.phtml
2. Библер, В. С. Культура. Диалог культур / В. С. Библер // Вопр. философии. – 1989. – № 6. – С. 31–43.
3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій / Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011>.
4. Пометун, О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
5. Закон України «Про культуру» № 2778-VI від 14 грудня 2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
6. Український педагогічний словник, С. У. Гончаренко. – Либідь, 1997. – 182 с.
7. Гончаренко, Л. А., Кузьменко В. В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : Навчальний посібник для студентів / Гончаренко Л. А., Кузьменко В. В. – Херсон : РПО, 2006. – 92 с.
8. Воротняк, Л. І. Особливості формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах / Воротняк Л. І. // Вісник Житомирського державного університету (Педагогічні науки). – 2008. – № 39. – С. 105–109
9. Щеглова, Е. М. Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Е.М. Щеглова. – Омск, 2005. – 164 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Король С. В.

Стаття надійшла до редакції 1.12.2016

Шупта О. Содержание и структура поликультурной компетентности будущих переводчиков

В контексте процесса всемирной глобализации формирование и развитие поликультурной компетентности специалиста – одно из главных условий продуктивной профессиональной деятельности и способности строить гармоничные отношения в поликультурном обществе. В наше время нет единого подхода к определению природы и содержания понятия «поликультурная компетентность», а также общепризнанной структуры поликультурной компетентности переводчиков. Формирование такой компетентности влияет как на развитие личности будущего переводчика, так и на эффективность учебного процесса в целом.

Ключевые слова: поликультурная компетентность, переводческая деятельность, содержание и структура поликультурной компетентности переводчиков, способы формирования поликультурной компетентности переводчиков.

Shupta O. The essence and the structure of polycultural competence of future translators

Professional competences which are formed in the process of pedagogical education do not fully correspond to the demands of multicultural world. The article is devoted to the defining and formation of translators' polycultural competence. We consider the most effective content, componental parts and ways of formation of polycultural competence based on pedagogical science. Cultural differences are an added difficulties and complexity to an already specific communication situation. Polycultural competence is implemented in a person's ability to solve professional task in the process of communication for positive interaction between different representatives of ethnic groups. So the translators who work with clients from different societies should be sensitive to the beliefs, values and expectations of others as well as respect and react to their culture as the crucial factor of a client's understanding and trust. Translators' polycultural competence is defined as one of the main professional competences acquiring the abilities and skills in the pedagogical education that help to solve the translators' professional tasks properly, taking into consideration other peoples' cultural peculiarities. Such translators' polycultural competence is the structural phenomenon, the componental parts of which are motivational-valuable (professional interests, cognitive motives, success motivation), cognitive (knowledge of cultural peculiarities of different ethnic groups) and reflexive (self-evaluation and self-control of translator's activity based on the faithful usage of cultural knowledge of different countries) elements. Some ways of polycultural competence formation are proposed in the article, such as to enlarge the context of Country study, including the extended cultural information; to add some detailed information about the specific situations and peculiarities of translation in different language groups.

Keywords: translator's profession, polycultural competence, content and structure of translators' polycultural competence, ways of translators' polycultural competence formation.